

Üvegfal

A fiú későn szólalt meg. Visszahúzódó, figyelmes; vár. Tizenegy éves. Mondhatni, tizenegy és fél, majdnem tizenkettő. Az anyjával él a város nyugati részén, nem messze a parktól. Az anyja jövedelméhez képest a lakbér túl magas. Barátai azt tanácsolják, költözzön el; ő ilyenkor a lakás előnyeivel érvel. Nincs messze az iskola, és a metróállomás is csak hat perc sétára van az otthonuktól; önkiszolgáló is van a sarkon túl. A városnegyedét még nem érte el az erőszakhullám; garázs, interfon, zöldövezet. Más okokat, személyesebbeket csak ritkán emleget. A költözés vereség lenne. Tizenhat éve ugyanazon a helyen. A kitartás hősiessége. Tizenhat év! Az egész fiatalsága. Nyaranta, vasárnap esténként kimegy az erkélyre egy pohár borral a kezében. Megyek a kertbe, mondja a fiának, ha otthon van. Minden második hétvégét és a nyári szünet egy részét a fiú az apjánál tölti. Az apa vagyonosabb. Újgazdag: a fiú hallotta az anyját, amint kimondja ezt a szót. Csekélyeségeket vesz neki, pólókat vicces feliratokkal, műszaki cikkeket, amelyek érthetetlen gyorsasággal avulnak el. Nem minden a pénzben van, mondja gyakran az anyja. Lakás, erkély, három vagy négy hibiszkusz, ami elég, legalábbis elég kellene hogy legyen. Ebben az éghajlati övezetben a virágok csak egy napig maradnak meg. Kinyílnak és elhervadnak. Az anya a melegebb éghajlatú vidékekről szeret ábrándozni. Nyáron az első korty bornál olykor érzi a füge, a menta és az olajbogyó ízét. A következő kortyok már fanyarabbak. Teroar, ékesség és nap, az alakok szétolvadnak a forróságban: a levegő remeg a dermesztő folyó felett. Mikor meghallja a sugárúton haladó rendőr- és mentőautók szirénáját, feldúltan megy vissza a lakásba.

A lakás kocka, néhány kisebb kockára osztva, melyekben felgyülemlenek és elvesznek az emberi nyomok. Eltűntek a játékhadak, lerombolódtak

---

Vladimir Tasić Stakleni zid (Adresa, Novi Sad) című, a belgrádi könyvvásárra megjelent regényének nyitófejezete.

a legóvárosok, továbbhaladtak az autók és a kamionok konvojai; felváltották őket a poszterek, a számítógépes játékok. Most a falat a Hihetetlen család posztere díszíti. Holnap ki tudja? Az anya dolgai szokványosabbak. Gyógyszerek, kozmetikai és tisztítószeresek. Fényképek, könyvek, videoszalagok, füzetek naplóbejegyzésekkel, amikre már nincs ideje. A szekrény aljába, a vasalódeszka mögé, az esküvői ajándékok alá dugott dobozban dokumentumokat, leveleket és újságkivágásokat őrizget. Az apa azon a helyen rejtegette a pornófilmgyűjteményét: a porcelánkészlet, az abroszok és a monogrammal kihímzett ágynemű alatt. Az anya nem vette fel férje vezetéknevét; ebből botrány lett. Ki vagy te, talán Clara Zetkin, kiabálta az anyja? A konyhapolcokon szabálytalan alakú, vidám színű bögrék, melyeket akkor készített, mikor rövid időre csatlakozott egy művészettel foglalkozó terápiás csoporthoz. A függönyöket kiárusításon vette. A lakást előző nyáron meszelte be, míg a fiú az apjánál volt. A nappali szoba falán a gyerek vitorlást ábrázoló rajzai. Bekeretezett akvarellek, a nővére munkái. Csendélet.

Megszokta ezt a környezetet. A rendetlenség teszi sajátjává. A magukévé. Ez a mi helyünk, a mi szegletünk. A szülőotthonból hazaérve ezt az ajtót nyitottuk ki, ebbe a szobába léptünk be. Tehetetlennek és törekenynek tűnt, mint amilyennek az élet tűnik a kezdet és a vég határpontjain: lemeztelenedett és leegyszerűsített volt. Élet. Rövid ideig tartó örömök, álmódzások, az elkeseredés apályai és dagályai. A megszokás biztonságérzetet nyújt, begubózik. Hatkor ébred, bemegegy a fürdőszobába, forró vízzel zuhanyozik, belélegzi a gőzt, és élvezi a szappan illatát. Reggelit és kávé készíti, uzsonnát a fiúnak. A reggeli műsor vezetői egyik pillanatban még vidámak, a másikban már aggodalmasak. Csak az időjárás-előrejelzés érdekli. A hőmérséklet, a nedvességtartalom, a csapadék, a szél erőssége, az ultraibolya sugárzás. Ruhát választ, az ebédlőasztalnál sminkel, átlapozza a könyvet, melyet a munkából hazafelé olvasott. Aggódik, hogy elfelejtette, miről szól. A metróból kilépve a detektívregények hőseit – a kémeket, az újságírókat és a tájkunokat – elhomályosítja a mindennapok patinája. A beszerzés, a főzés, a szennyes, az edények és az erőfeszítés, hogy távol tartsa fiát a televíziótól és a számítógéptől. A fiú baráti kapcsolatait elektronikai eszközök segítségével tartja fenn, jelek sokaságával. Barátai ritkán látogatják. Mikor mégis látogatóba jönnek, nem egymásra figyelnek, hanem bámulják a képernyőt, a tartókaron levő váltóbotokat mozgatják, és a billentyűket nyomkodják. Távozásukkor a hálózaton folytatódik a játék, lehet, hogy valaki mással, de úgy tűnik, ez nem fontos. Milyen barátság ez? Egyáltalán barátság ez? Az apja látja el felszerelésekkel és játékokkal.

A házi feladatok nehézséget okoznak. A matematika *nehéz*. A házi olvasmány *unalmas*. Az iskola is *unalmas*. Az apa végzettsége szerint matematikus. Doktorált, továbbképezte magát, de most valami jövedelmezőbbel foglalkozik. Játékokkal, programokkal. Az anya nem értette ennek részleteit, nem is akarta megérteni. Az apa az iskolában előadást tartott ezekről a játékokról és programokról, a tanulók pedig el voltak ragadtatva. Ezáltal hőssé vált. A hősök pedig nem mosnak szennyest, nem síkálják a vécészsét, X. O. konyakot és túlértékelt borokat isznak, nem járnak önkiszolgálóba, és nem tudják, mennyibe kerül egy liter tej; a hősök boltjából kikézbésítik számukra a biológiailag kifogástalan élelmiszereket. Egy másik, magasabb síkban élnek, A városból B városba utaznak, v átlagsebességgel. Mikor érkeznek meg? Amennyiben első próbálkozásra nem sikerül megoldania a feladatot, a fiú felhívja az apját – a tőle kapott mobiltelefonról – , és segítséget kér. Az anya ilyenkor úgy érzi, elárulták, utána pedig szégyelli az érzéseit.

Reggelenként jön el az ő ideje. Húsz-harminc perc csönd sokat jelent neki. Ezekből merít erőt a nap átvészeléséhez, habár nem érti, miért van ez így; nem érti, miért van szükség erőfeszítésekre a nap átvészeléséhez. Néha, mikor eljön az idő, hogy felébressze fiát, még egy-két percig az asztalnál marad. Többet szeretett volna nyújtani neki. Ezt várta el önmagától. A hozzá hasonló emberek hidakat, felhőkarcolókat, alagutakat építettek. Nehéz volt nekik, megerőltetőbb, mint neki, de végül elmondhatták: néztek, ezt mi hoztuk létre. Mit tud ő majd felmutatni a fiúnak?

A város központjában lévő egyik luxushotel recepciósa volt. Később áthelyezték egy egész szállodalánc telefonos foglalásainak ügyosztályára, a földalatti vasút keleti végének utolsó megállójánál lévő épületébe. Elhitették vele, hogy előléptették. Megértette. Egy negyvenes éveiben járó nő a recepción: sikertelenséget ábrázoló kép, a valós akaratlan behatolása a varázslatok világába. Munkahelyére egy irányban ötven percet utazik. A fizetés valamivel nagyobb. Megtanulta szeretni a metrót. Fontos emberek kalandjairól olvas, akik megmentik a világot (szeretettel, bölcsességgel, ököllet). Mikor elfárad az intrikáktól és a románcoktól, leteszi a könyvet, és a földalatti város lakóit figyeli. A hozzá hasonló dadákat, szobalányokat, házmestereket, a gyorséttermek munkavezetőit, az eladólányokat, a portásokat, a könyvelőket, a titkárnőket és a hivatalnokokat. Akaratlanul hirtázó testek. Örömtelen tekintetek. A központhoz közeledve fiatal emberek sötétkékké öltönyben és lányok sötétkékké kosztümben díszelnek; hangosan, feltűnést keltve nevetnek, mintha igyekeznének valakinek a tudtára adni, hogy ideiglenesen tartózkodnak itt; a pénzügyi körzetben szállnak ki. Kelet felé közeledve a kocsik egyre jobban üresednek.

Az épület, melyben dolgozik, azon a téren van, melyen szökőkút is található. Reggelente, a környező utcákon mintha alig lenne élet. Csupán néhány galamb és kutya. Betört kirakatú elhagyatott üzletek, melyeknek bejáratát deszkák és Eladó feliratok borítják. Az ebédszünetet a kávézóban tölti, a hivatali épület földszintjén. Az ablakon keresztül a műanyag pohárból kávézó és a bejáratától három méterre, a kijelölt helyen dohányzó hivatalnokokat látja. Ő már régen leszokott róla: a fiú, a szegény és a cigaretta ára miatt. A szökőkút mellett gördeszkások gyülekeznek. A lány egy galambhoz lép, és leköpi. Nevetés hallatszik. Egy fiatalember a hivatalnokok csoportjához lép, és cigarettát kér. Mikor megkapja, szó nélkül távozik. A szavak itt már nem játszanak szerepet. Nem tartozok nektek semmivel. Még egy szóval sem. Lehet, ez a szabadság. Nem tartozni. Az anya kellemtlenül érzi magát, mikor elhalad mellettük. Este többen vannak.

A helyfoglalási központ huszonnégy órán át dolgozik. Felgyorsított buzgóság jellemzi, a klímaberendezések és a levegőújrahasznosító rendszerek zaja, a kriptonlámpák, melyeket sohasem kapcsolnak ki, felébresztik benne az emlékeket a nagykövetségen töltött háború előtti estéről. Éjszaka, a téren, mikor elkezdi pislogni az a pár működő körte, a hivatali épület kísérteties fényben úszik. A hideg fény olyan, mint egy másik bolygó holdvilága. A tér színpaddá alakul. Az árnyékok a szökőkút mellett most gyerekharcosok, vad akrobaták, egy fiatal harlekin törzs. Fél a csúfolódásaiktól, az ugrásaiktól és a kapucni alá rejtett arcuktól; fél a dühös utódok gyűlöletétől. Kiharcolta, hogy ne kelljen az esti műszakban dolgoznia. A táskájában egy doboz cigarettát visz. Minden eshetőségre: télen hamar sötétedik.

Számok. Kilenc perccel öt előtt, hatszor hetente, tizennégy nap évi szabadság. Húsz évvel fiatalabb emberek, akik ügyviteli iskolák diplomájával rendelkeznek, felvételezik a beszélgetéseit. Havonta egyszer behívják az irodájukba, együtt meghallgatnak egy pár felvételt, figyelmeztetik a hiányosságaira, és tanácsokat adnak neki, hogyan növelje teljesítményét. Az ügyfél nevét háromszor ki kell mondani. Egy ideális beszélgetés az ügyféllel három percig és negyven másodpercig tart. Az ennél hosszabb gyenge teljesítményre utal; az ennél rövidebb pedig egyetlen sietség. Az időt ki lehet tölteni ajánlatokkal. Koncert, kirándulás, cipőmúzeum látogatása, Rolf-féle masszázs, egy csokor virág és egy üveg pezsgő a szobába, vacsora egy ismert vendéglőben. Amikor bekapcsolja a mikrofont és a fülhallgatókat, a szerkezet jegyzi a pontos időt; kikapcsoláskor pedig a távollét időtartamát. Napi egy ebédszünet, kettő pedig a természetes szükségleteknek. Az egész olyan, mint a nemesgázok steril fénye. Nyolc órán keresztül: tessék, uram, köszönöm, hölgyem, jó napot, miben segíthetünk.

Spanyolfalakkal elválasztott munkaasztalok matricái, melyek pontosak, mint a milliméterpapír. Az ajtó felett ott áll az utasítás: *Olyan benyomást kelts, hogy tudod, miről beszélsz.* Kelts olyan benyomást, mintha tudnál.

Tudja, hova vezetnek ezek a gondolatok. Szétszóródnak a történelemben és a földrajzban, majd ismét összegyűlnek egyszerre egy pofonban, amitől megszédül. Ilyenkor elhiteti magával, hogy a saját gondolatai és érzései nem számítanak, hiszen nem ő a világ közepe. Bemegy a fiú szobájába, simogatja a haját, mondogatja a nevét, kézen fogja, mintha gyengéden próbálná átvezetni a biztonságos és szép gyermeki álmokból a teljesen másfajta valóságba. Talán eltúlozza a gyengédséget. Lehet, az érintés az ő számára a szükségesebb. Valamikor séta közben még a keze után nyúlt. Kis tenyere az övébe simult, mintha azt mondta volna: vigyél magaddal, védj meg, ne hagyj magamra. Nemsokára már azt sem fogja megengedni, hogy megölelje. A magatartása eldurvul majd, az anya pedig csak figyelheti, ahogyan eltávolodik, ahogyan felállítja saját világának határait.

Emeljen várfalakat, csak emelje őket magasra. Ó, igen.

A gyerek felriad – gyakran ébred így –, tágra nyitja szemét, mintha megremülne, hogy újra itt van. Arckifejezése gyorsan megenyhül, megnyugszik. „Egy költő szeme, egy öreg lélek tekintete.” Ki mondta ezt? Az anyában még él nővérenek hangja. Soha nem látta a fiút, de ez az ő hangja, ő mondaná ezt. Látta az emberi kegyetlenséget, mégis hajlamos volt a gyengédségre, a romantikus álmodozásokra. A költő szeme. Mit jelenthet ez? Melankólia, együttérzés? Hideg megfigyelés vagy kegyelem nélküli jegyzetelés?

Túl korán született, egy olyan korban, melyet legszívesebben elfelejtett volna. A fiúnak semmit nem jelentenek azok a nevek, azok a távoli, ismeretlen, egzotikus országok, melyről csak homályos képzeleti vannak. Jobb így. Néhányszor járt ott. Az étel zsíros, az emberek túlordibálják egymást, és cigarettáznak. Ottlétükkor az anya másként viselkedik. Nyugtalanág keríti hatalmába. Szavait visszhang, más hangok zajai, ellentmondásos állítások, vádak és magyarázkodások végeérhetetlen morajlása kíséri. A fiú nem akar az anyanyelvén beszélni. Érti, olvassa (a latin betűket), de beszélni nem hajlandó. Jó napot, viszontlátásra, köszönöm. Ez minden. Az anya barátai ezt rossz néven veszik. A családja is kifogásolja. Egy idegen lesz a saját gyermekednek. Idegen megszületett fiadnak. Végül ez mindig így történik, nem? Csakhogy ez esetben szembetűnőbb. A nyelv áttetszően és áttörhetetlenül terül el köztük, mint a pantomimesek üvegfala. Úgy tűnik, a fiú szégyenkezik emiatt. You don't *pour* coffe, Mom you *pour* it. Hálás, amiért kijavítja, nem tűnik fel neki, hogy időnként a fiú arcán megjelenik apja arckifejezésének mása; megjelenik, majd eltűnik. Ki tudja, az apja mit mesél őróla a fiának.

Amit magukról és a történetükről meséltek, túlságosan egyszerű. A válás aritmetikája. Három mínusz egy, az kettő. Anyja barátainak emlégetésekor, a fiú látja apja cinikus mosolyát. Amikor jönnek a barátai és azt hiszik, már elaludt, a fiú poharat tart a falhoz, így az edények csörömpölésén és a zenén (az anya fiatalságának zenéjén) keresztül hallja az anyja hangját, felfigyel a hanglejtésre, mellyel apja nevét ejti ki. Biztos benne, hogy valamit titkolnak előle. Talán el szeretnék mondani, de a maguk felállította játékszabályok által korlátozott világban ragadtak. A halogatás, tagadás és a félrevezetés játéka ez.

A fiú türelmes.

Távolság vagy védelem?

Vladimir Tasić: *Stakleni zid*. Adresa, Novi Sad, 2008

„A fiú az új világban született. Túl korán... Amikor körülnéz, mozdulatokat, sziluetteket, fényjátékokat és árnyékokat észlel. Amikor meg szeretné érinteni őket, kicsi marka üres térben mozog. Keze nem éri el az inkubátor üvegfalát” (136).¹

Vladimir Tasić a kortárs szerb irodalom jelentős alakja, első regényét, az *Oproštajni dar* (*Búcsúajándék*) címűt, az ezredforduló tíz legjelentősebb szerb regénye közé sorolták, az azt követőt pedig (*Kiša i hartija; Eső és papíros*) NIN-díjjal jutalmazták. Legújabb regénye, sorrendben a harmadik, a *Stakleni zid* (*Üvegfal*) címet viseli, és az idei belgrádi könyvvásárra jelent meg.

Az *Üvegfal* omnipotens elbeszélője egy fiatal szerb házaspár történetét mondja el, amely 1990-ben, a háború kitörése előtt egy új, (jobb) világot keresve Kanadába emigrált. A férj számára valóban új lehetőségek nyíltak meg, a feleségnek azonban csak a kíséző szerepe jutott. Egy északi országba vándorolt, habár a mediterrán felé vonzódott. Indulás előtt megegyeztek abban, hogy ez csak utazás lesz, hogy ők nem lesznek vendégmunkások, hogy visszatérnek. „Mi nem vagyunk ők... Hogyan lehetnénk ők? Mi mások vagyunk” (94). A feleség számára azonban rövid idő után világossá vált, hogy ez nem utazás, mert „az utazás csak a visszatérésben kap értelmet” (99). Az ő esetükben a visszatérés lehetetlen, mivel megszűnt létezni az a világ, az a kulturális közeg, amely identitásuk részét képezte (Jugoszlávia közben szétesett), illetve „visszatérni annyit jelentene, mint elismerni a vereséget” (99). Miközben a „kisvárosi”, nyomorult szellemiségű szerb diaszpóra köreiben mozogtak, Jugoszláviában kitört a háború, nekik pedig fiuk született. A háborús eseményeknek az áldozata az asszony

¹ Az idézetek a jegyzetíró fordításai.

húga, az ambiciózus újságíró lett, aki a tragikus esemény előtt a frontról tudósított, és nyíltan írt az ottani eseményekről. Halálának körülménye furcsa volt, az öngyilkosság megállapításával a belgrádi rendőrség gyorsan lezárta az ügyet. Az immár anya szerepű nő az igazság feltárásának a megszállottja lett, „enciklopédia” kerekedett az általa összegyűjtött adatokból.

Az elbeszélésnek két idősíkjá van: 2005, amely a regény jelen idejeként jelölhető meg, valamint az anya és az apa emlékeiben felidézett múlt. A mű első két fejezetében az emlékek csupán fragmentumokban fordulnak elő, ami az emlékezés bizonytalanságára utal. Az utolsó két fejezetben azonban már lineárisan történik a múlt felidézése. A szereplők (anya és apa) múltbeli belső világának feltárása monológ² formájában történik, amely a harmadik személyű narráció esetében használatos technika: „fenntartja a harmadik személyűséget és az elbeszélés idejét, ugyanakkor akárcsak az idézett monológ, szó szerint idézi a szereplő mentális nyelvét”.³

Tasić első két regényében (*Búcsúajándék; Eső és papiros*) kitüntetett szerepet játszik a zene, „a zenei terminusok a regény szövegének elrendezéséhez és »előadhatóságához« nyújtanak útmutatást”.⁴ Az *Üvegfal* esetében a zenének más funkció jutott: egyrészt a nyelv által kódolt megnyilatkozások recepcióját teszi lehetővé, másrészt pedig az emlékek felidézése, de egyben felejtése is az adott helyzetben hallott zene által történik.

A regény főszereplőit (és mellékszereplőit) nem a nevük azonosítja, hanem a családban betöltött szerepük, illetve a rokoni viszonyuk. A gyermekkori emlékekben a szülőket a jövőbeli családi funkciójuk determinálja: kislány, aki anya lesz és a kisfiú, aki apa lesz. Ebből kifolyólag nem meglepő az sem, hogy az omnipotens elbeszélő a regény jelen idejében tizenegy és fél, majdnem tizenkét éves gyerekként szereplő kisfiút is jövőbeli apaként láttatja. A szereplők ilyenfajta meghatározása egyrészt ciklikusságra utal, másrészt arra mutat rá, hogy a gyermek mindig egy szülői történet kontextusába születik bele, és annak részesévé válik, nem tud elszakadni tőle, saját individuumának a kiépítésében is meghatározó a szerepe. Ily módon az *Üvegfal* fiúfigurája is mintegy „örökölte” a testvér halálának, az 1990-es háborúknak, a szerb emigránsoknak, a titkos ügynökségeknek és nem utolsósorban az apának és az anyának a történetét. Ezért a 2005-ös év határidőnek számít, egy különleges évnek, mert a fiú akkor szembesül először ezzel a történettel verbális formában. „Gyermekük lesz. Történelem

² Dorrit Cohn terminusa.

³ Dorrit Cohn: *Áttetsző tudatok*, 97. Az elbeszél monológ terminusát is e tanulmány alapján használom.

⁴ Bányai János: *Körkörös kulturális narráció = Híd*, 2005, 23–31.

nélküli gyermekük; a jövő gondtalan gyermeke. Ó, igen. Álmodoztak. [...] A fiú az új világban született. Ő volt a remény. A megmentő. Az emberek azt képzelik, hogy a gyermek valami csodálatos: az emberiségért születik és hal meg. Senki sem mond igazat. Az igazság csúnyább” (129). A fiú az új világban született, de mégsem tudott elszakadni a régi világtól és az ott történetektől, hiszen (a fentiekkel összefüggésben) azok személyességének elválaszthatatlan szegmentumát képezték.

A mai gyerekekhez hasonlóan a kisfiú számára szinte minden unalmas volt, a számítógépet és a televíziót kivéve. A történelmet azonban érdekesnek találta, az „nem *unalmas*”. Igazi kutatóként vizsgálta, forrása egyrészt a nagy mennyiségű dokumentumanyag (a regény az előző kettőhöz hasonlóan óriási történelmi és kulturális anyagot tartalmaz; a citátumok forrásaira ugyan nincs utalás, az interpretátor előtt mégis világos, hogy idegen szövegekről van szó), másrészt pedig a szülők „meséi”, valamint az anya által összegyűjtött adatok enciklopédiája. Rávetítve erre Jan Assman elméletét, az előbbit kulturális emlékezetként – amely a kommunikatív emlékezet határán túleső eseményekre, tapasztalatokra vonatkozik –, az utóbbi pedig kommunikatív emlékezetként – amely alatt a nemzedékek közötti személyes emlékek, tapasztalatok átadását kell érteni – jelölhető meg.⁵ „A fiú nem szereti a számtant. A múlt az ő játéka [...]” (74), az anyjához hasonlóan számára „minden részlet szimbólum [...] A világ történet, a történetben nincsenek véletlenek” (103). A kisfiút leginkább a titkoszolgálatok (egyre többen azt állítják, hogy épp ilyen titkos ügynökségek állnak a Milošević-háborúk eseményei mögött), az anya és az apa háborúja (tulajdonképpen elválása), illetve annak mintegy kiváltó oka, az anya újságíró testvérenek kétes körülmények közötti halála érdekelték. A regény végén található megjegyzésben a szerző a testvért Dada Vujasinović újságíróővel azonosítja, aki a háborús időkben nyíltan írt – többek között – a háborús bűnösökről és a maffiáról. Ezzel valamiképpen valóságghatert adott a szövegnek, hiszen Dada valóban az 1990-es évek rezsimjének az áldozata lett. Nem szabad azonban a tisztán referenciális olvasás hibájába esni, hiszen ez nem Dada Vujasinović haláláról szóló könyv, hanem elsősorban regény (fikció).

Az anya nem tudott elszakadni az eseménytől, az igazság keresése rögeszmévé vált, minden apró körülményt fontosnak talált, és az előbb naplónak, majd később enciklopédiának nevezett füzetbe jegyzetelt. „Kémregényt írt, a valós élet motívumaival” (142). A férj viszonya az asszony megszállottságához ambivalens volt: az értelem hangja szeretett volna len-

⁵ L. Jan Assman: A kulturális emlékezet. – Írás, emlékezés és politikai emlékezet a korai magaskultúrában. – Atlantisz, Budapest, 1999

ni, rámutatni arra, hogy bizonyos határokat nem kell, nem szabad átlépni, de ugyanakkor féltékeny is volt. Ennek oka abban keresendő, hogy az apa matematikusként önmagára mint egy absztrakt, magasabb szintű világban mozgó emberre gondolt, olyanra, aki másoktól különbözik. Gazdagságra is a „virtuális világ” segítségével tett szert (a válás után számítógépes játékok tervezésével foglalkozott). Kanadába való megérkezésükkor látszólag úgy tűnt, hogy a férj jobban feltalálta magát, hogy az „új világ”-ban is stabil pontokra lelt, holott az identitásvesztés és az új identitás keresésének a problémája őt is érintette. Konklúzióként azt mondhatjuk, hogy a féltékenységet az okozta, hogy a feleségének, obszessiója révén, sikerült egy öntörvényű, új világot konstruálnia, amely, a kisfiúval együtt, számára a valóságot képezte. A férj pedig erre képtelen volt. Fokozatosan eltávolodott a családjától, majd végül teljesen a körön kívül került, és csak néha kapott betekintési lehetőséget. Tulajdonképpen ebben jelölhető meg a regény címeként szereplő üvegfal effektusa, hiszen az üvegfal egyfajta eltávolítotttságot jelent; üvegről lévén szó, adva van az átlátás lehetősége, de a fal meggátolja minden más részvételnek a lehetőségét. A regény főszereplői a történelmet (ez általánosítható is, szinte minden emberre vonatkoztatható, de itt hangsúlyos szerepet játszik), a régi világ eseményeit is az üvegfalon keresztül látják, minden más tapasztalatnak a lehetősége lehetetlen, ezért annak csak fragmentumait ismerhetik meg, és nem az egészet. Ehhez az is hozzájárul, hogy titkos ügynökök, ügynökségek az események mozgatórugói, ami azok természetéből fakadóan (a titkos ügynökség fogalma körülírható a rejtélyes, a kiismerhetetlen, a kifürkészhetetlen, az érthetetlen, a zavarba ejtő melléknevekkel) még inkább csökkenti a teljesség befogadásának lehetőségét.

A regény kezdő és befejező mondata megegyezik: „A kisfiú későn szólalt meg” (9, 189), ami rondó formát ad a műnek. Az ismétlésnek fontos a szerepe egyrészt az elbeszélő, másrészt az üvegfal-effektus szempontjából is. Mint már fentebb említettem, a regénynek omnipotens az elbeszélője, nemcsak a jelent és a múltat ismeri, hanem reflektál a jövőre is (pl. a kisfiú, akiből apa lesz). Míg a regény első mondata egyértelműen ennek a harmadik személyű elbeszélőnek a narrációjához tartozik, addig az utolsó a már felnőtté vált „kisfiú” történetének a kezdő mondata, amelyet Belgrádba látogatva, a halott testvér lakásán talált írógéppel jegyzett fel. Ennek lehetséges értelmezése az, hogy egy személyről van szó, de az üvegfal-effektus következményeként létrejött távolságot a harmadik személyű narráció tükröztheti a legjobban, vagyis, mivel szükségszerű a távolság a szerző és az elbeszélés között, valamint a történelem teljességében való megismerése lehetetlen, a kisfiú saját magát kívülré helyezte a történetet,

és nem homodiegetikus elbeszélővé vált, hanem csak a történet egyik szereplőjévé.

Ugyanakkor a kisleány nem tudott elszakadni (vagy inkább nem akar?) a gyermekléttől, amíg „nem győzi le a történelmet” (174), amelynek akaratlanul is a része lett. A kisleány-lét egyfajta biztonságot jelent, az üvegfalon keresztül való látásmódot, amelyben még helyet kaphat a játék és a képzelet. „Lehet, hogy ez a boldogság. Fiúnak lenni. Játsszani, képzelegni, csodálkozni. Megfigyelőnek, költőnek lenni” (175). „A fiú ki akarta kerekíteni a történetet. Nem volt választása. A történet őt választotta” (181). Az *Üvegfal* identitáskereső (ebben az esetben az identitáskereső a felnőtté válással is összekapcsolható) regényként is megjelölhető, hiszen a kisleány szüntelenül a Ki vagyok én? kérdés foglalkoztatja, valamint az sem véletlen, hogy pubertáskorban levő gyerekről van szó, a kamaszkor ugyanis a változás időszaka, az érés folyamatának a kezdete. Az útkeresés azonban megszakad, maga a kereső szakítja meg, mert a célba érés olyan feladat elé állítaná, amelyet nem tudna teljesíteni: a szülők sok mindent nyitva hagytak a történetükben, és a kisleányra bízták az ítélkezést. „A valóság nem film. Kell, hogy legyen egy határ. Legalábbis akkor úgy gondolta. Most már nem olyan biztos benne. Majd a fiú eldönti” (142).⁶ A fiú számára a felnőtté válás a múlt, a történelem fölötti végső ítélet pillanatát jelentette volna, ezért nem tudta, nem akarta ezt az utat végigjárni?

„Ez tehát nem Dada Vujasinović haláláról szóló könyv... Ez csak regény; regény a felnőtté válás lehetetlenségéről” (191).

---

⁶ Ezek az apa gondolatai.